

**ŽATKO RUDOLF, PRISPEVOK K STÚDIU SLOVENSKÝCH
BETLEHEMSKYCH HIER** [Contribuție la studiul Vicleimului din Slovacia],
„Slovensky národopis“, Bratislava, IV/1956, 1, p. 17 — 44, 2, p. 117 — 148.

Asupra dramei populare din Slovacia, cunoscută sub numele de «jocuri betleemice», «vicleimul», «jocuri de Crăciun», «colindătorii cu ieslea», etc., există câteva studii documentate, care au spus, în această privință, ultimul cuvânt. N-avem decît să amintim lucrarea de sinteză a lui Petr Bogatyrev, despre teatrul popular, ceh și slovac¹ și studiul atît de cuprinzător și de o reală valoare științifică al lui Bruno Schier², pentru a înțelege că problemele legate de origina, compoziția și circulația acestui gen de creație populară au fost în bună parte soluționate.

Contribuția de față, deși de un caracter cu totul parțial și local, nu face decît să confirme concluziile celor doi specialiști, amintii mai sus. În prima parte a studiului său, autorul amintește cîteva variante populare, care au fost culese și publicate, începînd cu Jan Kollár (*Národnie zpravanky*, II, 1834—1835, p. 57—64) și pînă la ultima culegere din 1954, făcută de J. Čajanková³.

Paralel cu această prezentare, autorul analizează critic studiile și cercetările de pînă acum asupra dramei populare slovace. Deși culeasă încă de acum o sută douăzeci și cinci de ani, totuși cercetările asupra acestui gen de literatură populară au început abia în 1922, cu articolul lui P. Bujňák⁴ care, sprijinindu-se pe trei variante mai noi (una din 1899 și două din 1903), — și fără a ține seama de alte trei variante mai vechi (Jan Kollár, 1834—35, Božena Němcová, 1859 și P. Dobšinský, 1880), — identifica arhetipul, pe care s-a sprijinit varianta din 1899⁵. Aceasta din urmă a fost publicată de Joz. Gregor (Tajovský) și a avut la bază o redacție, alcătuită de un popă de țară și publicată de Ondrej Radlinský, în 1856.

Žatko Rudolf a descoperit că autorul acestui arhetip a fost Jozef Emmanuel, preot la Košec (1804—1890), care, văzînd cum «se înstreinează acest străvechi obicei al poporului slovac — colindatul cu Vicleimul — s-a hotărît să-l curețe de toate necuviințele». Redacția lui Emmanuel a pătruns în popor și în urma unui proces de simplificare și de noi adăugiri, au luat naștere alte variante, printre care și acea culeasă de Joz. Gregor în 1899.

Importanța prelucrării lui Emmanuel nu constă numai în numărul mare de variante, care s-au dezvoltat în zona Slovaciei centrale, ci ea constituie mărturia evidentă a unei intervenții cărturărești. «Vicleimul — petrecere de Crăciun», alcătuit de Emmanuel are caracterul unui text canonic. Biserica nu putea să împiedice circulația textelor populare, cu pasagii «necuviincioase», și atunci intervenea pe această cale nevinovată încercînd să pună la dispoziția poporului texte «tămîiate» de un om al bisericii.

Prelucrarea lui Emmanuel cuprinde cinci personaje, patru păstori și un înger, și au cu totul alte semnificații decît cele ce cunoaștem din compoziția «Irozilor» noștri. Hotărît să plăsmuiască o iconă armonioasă a episodului biblic, popa de la Košec a imprimat textului o puternică tendință idealistă. Spre deosebire de celelalte variante populare, în redacția lui Emmanuel, bătrînul cioban, Kubo, e tatăl celorlalți trei păstori: Stach, Fedor și Junak.

Acțiunea e o însăilare de scene naive și lipsite de verosimil. Jocul începe cu un cîntec, al cărui conținut are rostul să trezească în cei de față iluzia bogăției și belșugului și se termină cu

¹ Cf. *Lidové divadlo české a slovenské*, Praga, 1940.

² Cf. *Die Hirtenspiele des Kurpathenraumes*, Berlin, 1943.

³ Culegerea se află în Arhiva Institutului de Etnografie al Academiei Slovace de știință.

⁴ P. Bujňák, *Bohoslubobné počátky dramatu na Slovensku*, «Průdy», VI (1922), p. 499—508.

⁵ Vezi, ziarul «Národní Listy», Praga, nr. I din 1 ian. 1899.

o cîntare a îngerului, care aduce vestea nașterii Mîntuitorului. Din această redacție, ca și din prelucrarea lui J. Záborský⁶ (Betlehem), din 1870, în care pe lângă personajele de mai sus, mai apar și două figuri biblice, Maria și Josef, lipsesc dialogurile vii și conflictul dintre magi și Irod, din drama populară romînească. Lipssește sentimentul de adorație, exprimat cu multă tărie în unele din variantele romînești⁷.

În schimb, variantele slovace se desfășoară într-o atmosferă pur păstorească, cu multe implicații sociale și cu o vădită tendință educativă. Funcția aceasta etică se desfășoară pe două planuri bine distincte: în timp ce personajele din variantele populare sînt tipuri sociale cu calități și metehne, menite să biciuiască și să satirizeze, ascultătorii ciobani din redacțiile cărturărești reprezintă figuri artificial construite după canoanele bisericesti. Între aceste două planuri se duce o luptă continuă pînă ce prelucrările cărturărești, — care de altfel constituie adevăratul izvor al acestei spețe dramatice, — sînt mistuite de talazul circulației populare.

Iată de pildă, Kubo, în prelucrarea lui Emmanuel, e un bătrîn înțelept, agil, puternic, un tată grijuliu, om cu frica lui Dumnezeu, cinstit și nevinovat ca un copilandru. Dincolo, în variantele populare, același Kubo e un om aspru, croit ca din topor, neînduplecat, un holtei bătrîn, beiv și surd, care, pe un ton glumeț, șficioș, iuiește lenea gazdei, face aluzie la gunoiul de după ușă, la murdăria de pe clanță sau satirizează altă meteahnă a unuia dintre ascultători. În mod hotărît, în acest din urmă caz, improvizatia și ingeniozitatea personaj lor joacă un rol de mîna întîi.

La fel de idealizate sînt și celelalte personaje. Junák, care e cel mai tînăr, e cel mai răsărit ca agerime. Meșter la toate, Junák scobește în lemn capete de păsări, sare cu agilitate peste stînci, aruncă cel mai bine cu măciuca ciobănească, e evlavios și cunoaște toate peșterile și fîntînile din pădure. Această înveșmîntare canonică e vădit în contradicție cu caracterizarea personaj lor din variantele populare. Dincoace, o imagine, un singur cuvînt, un stih alert, caracterizează o situație, stigmatizează un viciu.

Paralelismul acesta, urmărit de autorul contribuției de față, ni se pare extrem de interesant și ar putea fi folosit și în cercetările similare de la noi. De altfel, cunoașterea dramei populare, care a circulat la slavii occidentali, prin excelență păstorească și laicizată, ne dezvăluie și alte aspecte, legate de originea și structura «Vieleimului» la romîni. Cu alte cuvinte, datina «Irozilor» și «Viflaimului,» care a circulat la noi, cu întreg tacimul de podoabe și daruri, ne duce spre un izvor german, așa cum s-a susținut mai întîi de M. Gaster⁸ și D. Ollănescu⁹.

TR. I. NIȘCOV

⁶ Cf. Divadelné hry, Skalice, 1870, p. 189—191.

⁷ Vezi de pildă. Acad. R.P.R. mes. No. 4232, f. 36 v.-38 v., Nr. 1603, f. 26—27 v., nr. 1868, T. Pamfile, *Craciunul*, Buc., 1914, p. 155—161, ș.a.

⁸ M. Gaster, *Literatura populară romîna*, București, 1882, p. 492, D. Ollănescu, *Teatrul la romîni*, București, 1897, p. 18.